e-ISSN: 2148-4899
Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty
7 (1), Bahar / 2020: 26-48

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ÖZEL BİR TÜRK OKULUNUN KAYIT KILAVUZU: "ŞEMSÜ'L-MEKÂTİP"
Registration Guide of a Private Turkish School in the Second Consitutional Period: "Şemsü'l-Mekâtip"

Habibe KAZANCIOĞLU
Dr. Öğrt. Üyesi. Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, e-Mail: habibekazanci@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-4145-3607.

Hakemler / Referees:

Prof. Dr. Ziya KAZICI / İZU İslami İlimler Fakültesi
Prof. Dr. Süleyman BERK/ Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 03 Mayıs / May 2020
Kabul Tarihi / Accepted: 29 Mayıs / May 2020
Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / July 2020
Cilt / Volume: 7
Sayı / Issue: 1
Sayfa/ Pages: 26-48

Atıf / Cite as: Kazancıoğlu, Habibe. "II. Meşrutiyet Döneminde Özel Bir Türk Okulunun Kayıt Kılavuzu: "Şemsü'l-Mekâtip" [Registration Guide Of A Private Turkish School İn The Second Consitutional Period: "Şemsü'l-Mekâtip]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 7/1, (2020): 26-48.
Doi: https://doi.org/10.17859/pauifd.731337
İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 7 (1) 2020: 26-48

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ÖZEL BİR TÜRK OKULUNUN KAYIT KILAVUZU: "ŞEMSÜ'L-MEKÂTİP"

Habibe KAZANCIOĞLU*

Öz

Osmanlı dönemine ait özel okullar denildiğinde genellikle akıllara azınlıkların ve yabancıların açtıkları okullar gelmektedir. Oysa özellikle II. Meşrutiyet döneminde azınlık ve yabancı özel okulların yanı sıra devletin de teşvikiyle çok sayıda özel Türk okulunun açıldığı bilinmektedir. Bu alanda yapılan son çalışmalar özel Türk okullarının; Türk kültürüne hizmetlerinin yanı sıra Türk eğitim tarihinde etkili izler bıraktıklarını göstermektedir. Bu dönemde eğitim hayatına devam eden özel Türk okullarından birisi de 1891 yılında İstanbul'un Tophane Semti'nde açılan Şemsü'l-Mekâtip'tir. Şemsü'l-Mekâtib'in 1918 yılına tekabül eden 28. ders yılına kayıt yaptıracak yatılı ve gündüzlü, erkek ve kız öğrenciler için bir *muhtıra* (kılavuz) hazırlanmıştır. Bu çalışmada bu kılavuzdan hareketle II. Meşrutiyet döneminde eğitim-öğretim faaliyetine devam eden bir özel Türk okulunun; kayıt kabul şartları, kuruluş amacı, ücreti, bu okulda veli ve öğrencinin bilmesi ve uyması gereken kurallar; öğrencilerin kıyafetleri ile yatılı öğrenciler için gerekli eşyalar hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şemsü'l-Mekâtip, Osmanlı Devleti, II. Meşrutiyet, özel okul, kayıt kılavuzu.

Registration Guide of a Private Turkish School in the Second Consitutional Period: "Şemsü'l-Mekâtip"

Abstract

When the private schools belonging to the Ottoman period are mentioned, the schools opened by minorities and foreigners generally come to mind. However, especially in the Second Consitutional Period it is known that many private Turkish schools were opened with the encouragement of the state as well as minority and foreign private scholls. Recent studies in this field reveals that private Turkish schools have left effective traces in the history of Turkish education as well as their services to Turkish culture. One of the private Turkish schools that continued its education life in this period was Şemsü'l-Mekâtip which opened in Istanbul's Tophane district in 1891. A *muhtıra* (guide) has been prepared for boarding and daytime, boy and girl students who will register to the 28th academic year of Şemsü'l-Mekâtib, corresponding to 1918. In this study, based from this guide, it was tried to give information about the enrollment requirements, purpose of establishment, the school's fee, the rules that parents and students should know and follow in this school, the clothes and students required for boarding students of a private Turkish school that continued its education and training activities during the Second Constitutional Period.

Keywords: Şemsü'l-Mekâtip, Ottoman Empire, Second Constitutional Period, private school, registration guide.

* Dr. Öğrt. Üyesi. Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, e-Mail: habibekazanci@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-4145-3607.

STRUCTURED ABSTRACT

In the Ottoman State, the inability of public schools to keep up with the innovation in the education system for various reasons has made minority and foreign private schools attractive with their quality education.

In the period of Sultan Abdulhamid II (1876-1909), it was tried to prevent the young generation from losing their religious and national identities by trying to offer modern educational opportunities. For this purpose, the opening of private Turkish schools was encouraged. Many private Turkish schools were opened during the Second Constitutional Period, both by the government's encouragement and the initiative of the educators of the period.

One of the private Turkish schools established by the Turks during the Second Consitutional period was Şemsü'l-Mekâtip, which was established in 1891 in Istanbul's Tophane district. This school that is boarding and day school provides co-education. The school was initially opened as primary school and secondary school. The school, which was established in Tophane by Mahmud Hamdi Efendi, was later moved to Kabataş, Fındıklı and Beşiktaş respectively. The school, which changed hands several times, closed in 1940.

There is a variety of information in "*28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî Zükûr ve İnâsa Mahsûs Nizamnâme-i Esâsiye Mülhak Muhtıra Sûreti*" which was prepared for the students who will enroll in Şemsü'l-Mekâtip's 28th academic year that coincided with 1918. Acording to the information in the guide, the school is located in *Beyoğlu, Tünel Başı, Kumbaracı Yokuşu.* According to the guide, the school, which has boarding and day parts, consists of the kindergarten and primary school. The school girls and boys together. The education language of the school is Turkish. However, great emphasis is placed on teaching German and French. The school opens on September 1 and the school's annual education period is nine months. Lessons begin at half past eight.

During registration the student is asked for an identity card, a report showing that the student has been vaccinated, a document showing that the student has good moral values, and a document showing the grade of students from the public school.

In the registration guide, education fees for boarding and daytime students are given in detail. It is possible to pay the school fee in cash or in installment. Installment options are specified in the guide. The boarding students' treatment fee belongs to the school and the medicine fee belongs to the parents. Students' stationery items and daytime students' fuel costs are not inclueded in the annual payment.

The registration guide contains some basic discipline rules that concern both students and parents. For example, leaving school without permission and tobacco (smoking) is a serious crime. It is stated that students who commit these crimes will be sanctioned.

In the guide, students are asked to be tolerant and friendly towards each other. In addition, students are required to follow courtesy rules and adress each other as "*efendi* (gentleman) or *hanım* (lady).

One of the most important principles of the school is cleaning. Becauce the school sees cleanliness as the first condition to be healthy. As stated in the guide, ever student has to change their clothes at least once a week, cut their nails, have their hair cut once every fifteen days and take a bath. Students must wash their head, hands, face, ears and feet ever day. Also, students should come to school with clean clothes and their shoes should be painted.

Students enrolled in the school must have two school uniforms, one for winter and one for summer, and a separate outfit for physical education classes. School clothes of girls; it consists of a long- sleeved gown, a white collar, a hood, black long-cuffed socks and a pair of white gloves.

The guide contains extensive information about the clothes and other items that boarding students should supply. Boarding students are also asked for bedding items such as pillows, quilts, blankets, pique, bed linen and pillowcases.
A *muhtıra* (guide) has been prepared for boarding and daytime, male and female students who will register to the 28th academic year of Şemsü'l-Mekâtib, corresponding to 1918. In this study, based from this guide, it was tried to give information about the enrollment requirements, purpose of establishment, fee, the rules that parents and students should know and follow in this school, the clothes and students required for boarding students of a private Turkish school that continued its education and training activities during Second Constitutional Period.
Keywords: Şemsü'l-Mekâtip, Ottoman Empire, Second Constitutional Period, private school, registration guide.

GİRİŞ

Resmi (kamu) ve özel okul kavramları Avrupa'da Sanayi Devrimi'ne paralel gelişmiştir. İhtiyaç duyulan iş gücünün yetiştirilmesi için devlet eliyle kamu okulları açılırken Sanayi Devrimi'nin neticesi olarak gelişen burjuvazinin üst ve orta sınıfın çocuklarının daha seçkin bir eğitim-öğretim almaları için de özel okullar açılmıştır.[1]

Osmanlı Devleti'nde özel okulların hayata geçişi 1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanı ile gerçekleşmiştir. Ferman'da geçen "…her bir cemaat maârif ve hiref ve sanâyie dair milletçe mektebler yapmağa me'zun olup fakat bu makûle mekâtib-i umûmiyenin usûl-i tedrîsi ve muallimlerinin intihâbı âzâsı taraf-ı şâhânemden mansub muhtelit bir meclis-i maârifin nezâret ve teftişi tahdında olması"[2] maddesiyle azınlıklar ve yabancılar özel okullarını açmaya başlamışlardır. Özel okullar ile ilgili ilk düzenleme, Osmanlı Devleti'nin de ilk maârif nizamnâmesi olarak bilinen 24 Cemaziyelevvel 1286 / 1 Eylül 1869 tarihli Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nin 129. ve 130. maddeleri[3] ile gerçekleşmiştir. Bu maddelerde özetle şu bilgiler yer almaktadır:

---

1 Selçuk Uygun, "Türkiye'de Dünden Bugüne Özel Okullara Bir Bakış (Gelişim ve Etkileri)", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 36/1-2 (2003), 109.

2 Musa Gümüş, "Anayasal Meşrûtî Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi", *bilig* 47 (Güz 2008), 224.

3 129. madde: Mekâtib-i Husûsiye bazı mahallerde cemaatler tarafından veya gerek teb'a-i aliyye ve gerek teb'a-i ecnebiyeden olan efrâd ve eşhâsdan biri cânibinden ücretli veya ücretsiz olarak ihdâs ve te'sis olunan mekteblerdir ki bunların mesarifâtı ve mahsusâtı ya müessisleri tarafından veyâhud merbût oldukları vakıfları cânibinden idâre ve rü'yet kılınır. Memâlik-i şâhânede bu nev'î mekteblerin te'sîsine evvelâ muallimlerinin yedinde maârif nezâreti cânibinden veyâhud mahal-i maârif idâresinden şehâdetnâme bulunmak ve sâniyen bu mekteblerde adâba ve politikaya mugâyir ders okutturulmamak için ta'lîm olunacak derslerin cedveli ve kitablar maârif nezâretinden veyâhud mahal-i maârif idâresinden tasdîk edilmek üzere taşrada ise vilâyet-i maârif idâresiyle vilâyet valisi tarafından ve Dersaâded'de ise maârif nezâreti cânibinden ruhsat-ı resmiye verilir. Bu üç şart kâmilen mevcûd olmadıkça mekâtib-i husûsiye küşâdına ve devamına ruhsat verilmez ve hilâfında hareket vuku' takdîrinde men' ve sed olunur. Mekâtib-i husûsiye küşâd edenlerin ta'yin edecekleri hâcelerin yedlerinde

129. madde; özel okul tanımı, idaresi ve özel okulların kuruluşu ile ilgilidir. Bu maddeye göre özel okul, cemaatler ya da Osmanlı teb'ası veya yabancı devletlerin teb'ası kimseler tarafından ücretli ya da ücretsiz olarak kurulan okullardır. Bu okulların masrafları ya kurucuları tarafından veya bağlı oldukları vakıflar tarafından karşılanır. Bu okulların kurulabilmesi şu üç şarta bağlı olup bu şartları taşımayan özel okulların açılmasına izin verilmez. Bu şartlar: Bu okullarda görev yapacak öğretmenlerin elinde Maârif Nezâreti veya mahalli maârif idaresi tarafından verilmiş *şehâdetnâme* (diploma) bulunması; adaba ve devletin politikasına aykırı ders okutulmaması, ders programlarının ve kitaplarının Maârif Nezâreti, mahalli maârif idaresi veya vali tarafından tasdik edilmesi; Maârif Nezâreti ya da mahalli maârif idaresi ve vali tarafından açılış izninin verilmesi.

130. madde ise öğrencilere dair ceza uygulamasıyla ilgilidir. Hem umumi okulları (devlet okulu) hem de özel okulları içine alan bu maddede öğrencilerin uygunsuz hareketlerinden veya derslerine çalışmamalarından dolayı dövülmesi ya da öğrenciye kötü söz söylenmesi kesinlikle yasaklanmıştır. Cezalar öğrencinin kabahatinin derecesi göz önünde bulundurularak verilecektir.

Osmanlı Devleti'nde özel mekteplerin; özel Türk mektepleri, özel azınlık mektepleri ve özel yabancı mektepleri olmak üzere üç kısımda ele alındığı görülmektedir.

Islahat Fermanı'nda kendilerine tanınan hakların etkisiyle azınlıklar ile yabancıların çok sayıda özel okul açtıkları görülmektedir.[4] Bu sürecin başında Türkler, özel okul açma konusunda çekingen davranmışlarsa da azınlıkların ve yabancıların açtıkları okulları yakından tanıyan ve mevcut eğitimin gidişatından memnun olmayan eğitimcilerden bazıları da özel okullar açmışlardır. 1872 yılında Selanik'te Şemseddin Efendi Mektebi, 1872 yılında Selanik'te İsmail Hakkı (Lisan) Mektebi[5] bu dönemde açılan ilk özel Türk okullarındandır.

Osmanlı Devleti'nde ders araç ve gereçlerinde yenileşme ile öğretmenlerin geleneksel öğretim yöntemleri yerine modern ve etkili öğretim yöntemlerini uygulaması anlamına gelen *usûl-i cedîd* yani eğitimde yenileşme hareketi[6]; devletin içinde bulunduğu mali sıkıntılardan dolayı yeni okullar açamaması istenilen oranda nitelikli öğretmenlerin olmayışı, eğitim için ayrılan kaynağın yetersizliği gibi sebeplerle beklenen sonucu vermemiştir. Eğitimdeki yenileşme hareketinin önündeki bu engellerin yanı sıra toplumun çeşitli kesimlerinde ve özellikle de kentli orta sınıfta daha nitelikli bir eğitim beklentisinin artışı, gayrimüslimlerin 19. yüzyılın ilk yarısında eğitim kurumlarını geliştirmeye başlamaları ve bu okulları tanıyan Türk

---

şehâdetnâme bulunduğu halde onu maârif idâresine tasdîk eddirmeleri lazım gelecektir. 130. madde: Mekâtib-i umûmiye ve husûsiyede etfâlin yolsuz hareketlerinden veyâhud derse çalışmamalarından dolayı muâmele-i darbiyye icrâsı ve elfâz-ı nâ-sezâ isti'mâli kati'yyen memnû' olub o makûle müstehakk-ı ceza olunan şakirdân derece-i kabâhat ve rehâvetlerine göre ta'limât-ı mahsûsasına tevfîken tedîb kılınacak ve hilâfında hareket edenler mazhar-ı mücâzât olacakdır. (MH,9 Zilhicce 1279/28 Mayıs 1863, 1/2).

4 Tanzimat döneminde açılan özel okullar için bkz. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi* (İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayınları, 1997), 152-153.

5 Hüseyin Şimşek, "Osmanlı Devletinde Özel Okullar ve İlk Türk Özel Okulunun Tarihçesine Dair Yeni Bilgiler", *bilig* 68 (Kış 2014), 223-224.

6 Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 180-182.

eğitimci ve aydınlarını benzer okullar kurma isteği Osmanlı Devleti'nde özel okulların kurulması düşüncesini doğurmuştur.[7]

Özel okullarla ilgili ilk yasal düzenleme Osmanlı Devleti'nin de ilk anayasası olan 7 Zilhicce 1293 / 23 Aralık 1876 tarihli Kanunî Esâsi ile yapılmıştır. Kanunî Esâsi'nin 15. ve 16. maddeleri özel öğretimle ilgilidir.[8] 15. madde ile muayyen olan kanuna tâbi olmak şartıyla her Osmanlı vatandaşının resmi veya özel öğretim yapma hakkı teminat altına alınmıştır. 16. madde ile de ülkedeki bütün okulların devletin kontrolü altında olduğu; ülkedeki çeşitli dinî inançtaki toplumların din ve inançlarıyla alakalı öğretim yöntemi ve biçimine dokunulmayacağı belirtilmektedir. Bu tarihten hemen sonra azınlık ve yabancı okullarında hızlı bir artış olmuştur.

II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde özel okulların denetimi ve kontrolü için çeşitli önlemler alınmak istenmiş ancak devletin yaşadığı iç ve dış sorunlardan dolayı bu önlemler uygulanamamıştır.[9] Bu dönemde çok sayıda özel Türk okulunun da açıldığı görülmektedir. 1903 yılında İstanbul'da ibtidâî (ilk) ve rüşdî (orta) düzeyde 28 özel Türk okulunun olduğu ve bu okulların toplamda 4500 öğrencisinin bulunduğu görülmektedir.[10] 20 Cemaziyelevvel 1312 / 19 Kasım 1894 Maârif-i Umûmiyye Nezâreti Mektûbi Kalemi tarafından tüm Mekâtib-i Husûsiye Müdürlerine gönderilen yazıya göre Osmanlı Devleti'nin özel Türk okullarından beklentisi şunlardır:

a) Kur'ân-ı Kerim kıraati ile dinî akidelerin öğretimi ve telkinine önem verilmesi,

b) Mekteplerin ilk kısmında yabancı dil dersi verilmemesi,

c) Hangi dile ait olursa olsun ders kitaplarının nezâretçe izinli ve onaylı bastırılmış kitaplar olması; eserin maârifçe onaylandıktan ve resmi izin alındıktan sonra derslerde kullanılması,

d) Eğitimde ve idarede bulunan ve mektepte çalışan öğretmenlerin, memurların ve hademelerin iyi hal sahibi, güzel ahlaklı, işinin ehli ve görevlerine uygun olup sicillerinin kötü olmaması,

e) Öğretmenler için maâriften izin alınmış olması ve öğretmenlerin 25 yaşından küçük olmaması,

---

7 Şimşek, "Osmanlı Devletinde Özel Okullar", 210-212.

8 15. madde: Emr-i tedrîs serbesttir. Muayyen olan kanûna tâbiyet şartıyla her Osmanlı umûmî ve husûsî tedrîse me'zundur. 16.madde: Bi'l-cümle mektepler devletin taht-ı nezâretindedir. Teb'a-i Osmâniye'nin terbiyesi bir siyâk-ı ittihât ve intizâm üzere olmak için iktizâ eden esbâba teşebbüs olunacak ve millel-i muhtelifenin umûr-ı itikâdiyelerine müteallik olan usûl-i ta'limiyeye halel getirilmeyecektir. (KE, 7 Zilhicce 1293/23 Aralık 1876, I/4).

9 Alınan önlemlerden bazıları şunlardır: a) Yabancı okullara gidecek Osmanlı vatandaşları önce kendi okullarında dini eğitim alıp daha sonra bu okullara gideceklerdir. b) Devlet menfaatlerine aykırı öğretimde bulunulmaması için ders kitapları Maârif Nezaretine bildirilecektir c) Okul kıyafetleri ahlaka ve memleket adetlerine aykırı olmayacaktır d) Hükümetin bu okulları teftiş etmesi konusunda zorluk çıkarılmayacaktır e) Kurucu ve öğretmenlerin suç işlememiş hüsn-i siret sahibi olması gerekmektedir. Hakan Yılmazlar, *Türkiye'de Özel Okulların Gelişimi (1923–1950)*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 24.

10 Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 208-209.

f) Öğretmenlerin anlatarak veya yazarak vereceği derslerin daima kontrol edilip edep ve ahlaka aykırı eğitimde bulunulmaması,

g) Öğrencilerin asla dövülmemesi,

h) Devlet okullarında olduğu gibi okulun temizlik ve sağlık koşullarına dikkat edilmesi, mektep içindeki bakkal tarafından satılan yiyeceklerin ve içeceklerin kontrol edilmesi,

ı) Öğrencinin sağlığını kontrol etmek üzere mektep gelirinden uygun bir miktar verilerek okula bir doktor tayini ve bu doktorun haftada iki veya üç kere okula gelmesi.[11]

II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)'nde eğitim ve basın-yayında gerçekleşen geniş özgürlük ortamı, özel okulların önceki dönemlere göre daha fazla gelişmesini sağlamıştır. Bunlara ilaveten bu dönemde şirketler ve cemiyetler teşkili yasağının da kaldırılması özel okulların sayısının artmasında önemli bir etken olmuştur. Bu dönemde özel Türk okullarını geliştirmek, yabancı özel okullardan Türk çocuklarını kurtarmak için Osmanlı İttihat Mektepleri Cemiyeti, Osmanlı Mektepleri Tevhid-i Mesai Cemiyeti gibi kuruluşlar da kurulmuştur.[12]

1. Şemsü'l-Mekâtip

1.1. Yeri ve Tarihçesi

Şemsü'l-Mekâtip, Sultan II. Abdülhamid döneminde açılmış bir özel Türk okuludur. 1310-1311 Ders Yılı Maliyesine Mahsus Maârif-i Umumiye Nezareti İstatistiğinde geçen bilgiye göre okul R. 1307 / M. 1891 yılında Kabataş'ta[13] Mahmud Hamdi Efendi tarafından kurulmuştur. Mahmud Hamdi Efendi, o tarihte neredeyse bütün özel okulların İstanbul'da (tarihî yarımada) açıldığı, kalabalık halkın oturmakta olduğu Tophane ve Fındıklı semtlerinde ise okul olmadığı düşüncesinden hareketle bu okulu açmaya karar vermiştir.[14]

Tercümân-ı Hakîkat Gazetesi'nin 15 Mayıs 1307 (27 Mayıs 1891) tarihli nüshasında Şemsü'l-Mekâtip hakkında şu bilgiler yer almaktadır: Mahmud Hamdi Efendi idaresinde Tophane Semti'ndeki Akar Su Caddesi'nde kurulan okul 4 Mayıs 1307 (16 Mayıs 1891) tarihinde bir tarafı erkek öğrencilere bir tarafı da kız öğrencilere tefrik ve tahsis olunmak suretiyle yatılı ve gündüzlü eğitim veren özel bir okul olarak açılmıştır. Henüz üç sınıfla eğitim ve öğretime başlayan okulun öğrenci kayıtları devam etmektedir. Tophane Semti'nin ihtiyacı olması sebebiyle okula daha sonra rüşdî ve idâdî kısımlarının da ilave edilmesi düşünülmektedir. Bu kısımların ilave edilmesiyle bu yakadaki öğrenciler İstanbul'a (tarihî yarımada) gitme zahmetinden kurtulacaklardır. Tercümân-ı Hakîkat Gazetesi'nin 22 Kanûnisânî 1307

---

11 Nuri Güçtekin, "İstanbul'daki Türk Özel Okulları ve Eğitim Felsefeleri (1873-1922)" *I. Eğitim Kongresi 28-30 Kasım 2014,* ed. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü (Ankara: Azim Matbaacılık, t.y.), 275.

12 Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi* (İstanbul: Eser Matbaası, 1977), 3-4 /1446-1453.

13 Maârif Nezareti, *Maârif-i Umûmiye Nezâret-i Celîlesi İdaresinde Bulunan Mekâtib-i İbtidâîye, Rüşdiye, İdâdîye, Aliyye ile Mekâtib-i Husûsiye ve Ecnebiyenin ve Dersaadette Tahriri İcra Kılınan ve Taşrada Mevcud Bulunan Kütüphanelerin İstatistiki (1310-1311/1894-1895) Sene-i Dersiyye-i Maliyesine Mahsustur* (Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, t.y.), 21.

14 Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, 1025.

(3 Şubat 1892) tarihli nüshasında ise okulun teftişinin oldukça iyi geçtiği, okulun eğitim ve öğretiminin muazzam olduğu bunda okul müdürü Mahmud Hamdi Efendi'nin tesirinin çok fazla bulunduğu, okulun eğitim ve öğretim bakımından mevcut okulların tamamının üzerinde olduğu gibi övücü cümleler yer almaktadır.[15]

Kurulduğu tarih olan 1891'den 1900 yılına kadar günümüzde Beyoğlu'na bağlı Kabataş semtinde eğitim veren Şemsü'l-Mekâtip,[16] H.1318 / M. 1900'de Fındıklı'ya taşınarak M.1913/1914'e kadar burada eğitime devam etmiştir.[17] Çalışmamıza kaynak olan R. 1334/ M. 1918 tarihli Şemsü'l-Mekâtib'in *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî Zükûr ve İnâsa Mahsûs Nizamnâme-i Esâsiye Mülhak Muhtıra Sûreti*'nin kapağında okulun "Beyoğlu, Tünel Başı, Kumbaracı Yokuşu, Tercüman Çıkmazı"nda olduğu bilgisi yer almaktadır. Bu bilgiden hareketle okulun bu tarihte hâlâ Fındıklı'da olduğunu söylemek mümkündür.[18] Okul daha sonra Beşiktaş'a bağlı Yıldız Semti'ne taşınmıştır. Milliyet Gazetesi'nin 15 Ağustos 1933 tarihli nüshasında okulla ilgili bir kayıt ilanından, okulun hâlâ Şemsü'l-Mekâtip ismiyle anılmakta olduğu ve bu tarihte Yıldız (Beşiktaş) Semti'nde bulunduğu bilgisi yer almaktadır. Aynı ilanda yatılı ve gündüzlü olan okulun yuva, ilk ve orta kısımlarının olduğu da görülmektedir.[19] Ergin'in naklettiği bilgilere göre de Şemsü'l-Mekâtip Yıldız'da Ferâşet-i Şerife Vekili'nin Konağı'na nakledilmiş adını Okullar Güneşi'ne çevirerek eğitim hizmetine orada devam etmiştir. Ancak hem taşınılan bu yeni semtin ücra oluşu hem devlet okullarının ilk mekteplerinin parasız oluşu hem de bu semtte orta kısmın devamını sağlayacak sayıda öğrencinin olmayışı bu mektebin 1940 yılında kapanmasına sebep olmuştur. Son yıllarında Tahsin Bey isimli bir müdürü bulunan eski adıyla Şemsü'l-Mekâtip R. 1300 / M. 1884'ten sonra açılan özel okullar içinde en uzun eğitim hizmeti veren bir özel Türk okulu olarak 1940'ta eğitim-öğretim hizmetini noktalamıştır.[20]

1.2. Kurucusu

Okulun kurucusu Mahmud Hamdi Efendi'nin hayatına dair bilgiler kendisiyle ilgili arşiv kayıtlarındaki bilgilerle sınırlıdır. Bu kayıtlara göre Mahmud Hamdi Efendi H. 1314 / M. 1896 yılında İşkodra Vilayeti Maârif Müdüriyetine tayin olmuştur.[21] H. 1318 / M. 1900 yılına kadar bu vazifeyi yürüten Mahmud Hamdi Efendi bu tarihte Hüdâvendigâr Vilayeti Evkaf Muhasebeciliğine tayin olmuştur.[22] H.1318 / M. 1900 yılına ait Hüdâvendigâr Vilayeti Salnâmesi'nde Evkaf Muhasebeciliği kadrosu münhal gözükmekte olup[23] H. 1319/ M. 1901 yılı Hüdâvendigâr Vilayeti Salnâmesi'nde Mahmud Hamdi Efendi'nin Evkaf Dairesi Muhasebecisi olduğu kayıtlıdır. Yine bu

---

15 Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, 1025.

16 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, (İstanbul: Darü'l-Hilâfetü'l-Aliyye Matbaası, 1316), 690-691; *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*. (İstanbul: Darü'l-Hilâfetü'l-Aliyye Matbaası, 1317), 774.

17 H.1332/ M. 1914 yılına ait bir arşiv belgesinde okulun hâlâ Fındıklı'da olduğu kayıtlıdır. Osmanlı Arşivi (BOA), *Tedrisat-ı İbtidâiyye Kalemi (MF. İBT)*, *No.* 481, Gömlek No. 36.

18 Şemsü'l-Mekâtip. *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî Zükûr ve İnâsa Mahsûs Nizamnâme-i Esâsiye Mülhak Muhtıra Sureti*, (Beyoğlu: Simon Uçanyan Matbaası).

19 *Milliyet*, 15 Ağustos (Salı) 1933, 7.

20 Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, 1025.

21 Osmanlı Arşivi (BOA) *Maarif Nezaret Mektubi Kalemi (MF. MKT),* No. 342, Gömlek No. 18.

22 Osmanlı Arşivi (BOA), *Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO),* No.1607, Gömlek No. 120511.

23 *Hüdâvendigâr Vilayeti Salnâmesi,* 1318 /71.

salnâmede Mahmud Hamdi Efendi'nin İzmir Pâye-i Mücerredi'ne sahip olduğu bilgisi de yer almaktadır.[24] H.1320 / M. 1902 yılında da Hüdâvendigâr Vilayeti Evkaf Muhasebecisi olan Mahmud Hamdi Efendi'nin[25] bu vilayete ait daha sonraki salnâmelerde adı geçmemektedir.

Mahmud Hamdi Efendi H. 1315 / M. 1897 yılında Mûsılâ-i Süleymâniye[26] ikmal ederek Devriye Mevleviyeti[27]ne terfi etmiştir.[28] H. 1317 / M.1899 yılına ait bir arşiv belgesinde Mahmud Hamdi Efendi'nin "Tarîk-i Saâdet" isimli bir kitap yazdığı, yayınlanması için izin istediği ama basım için izin verilmediği bilgileri yer almaktadır.[29] Bu iki arşiv belgesinden Mahmud Hamdi Efendi'nin, Mûsılâ-i Süleymâniye Medresesi'ni bitirerek müderris olduğu aynı zamanda Devriye Mevleviyeti için kadı adayı olmaya hak kazanan ilmiye sınıfından bir kimse olduğu anlaşılmaktadır.

1.3. Türü, Kademesi ve Öğrenci Sayısı

Şemsü'l-Mekâtip açılış tarihi olan 1891 yılından eğitim hayatından çekildiği 1940 yılına kadar yatılı ve gündüzlü eğitim veren bir okuldur. Yatılı kısmına sadece erkek öğrenciler kabul edilirken gündüzlü kısma erkek öğrencilerin yanı sıra kız öğrenciler de kabul edilmektedir. Okul *muhtelit* olup kız ve erkek öğrenci karışıktır. Ancak bu bizim bugünkü anladığımız anlamda karma eğitim değildir. Zira Tercümân-ı Hakîkat Gazetesi'nin 15 Mayıs 1307 (27 Mayıs 1891) tarihli nüshasında nakledildiği üzere "okulun bir tarafı erkek öğrencilere bir tarafı da kız öğrencilere tefrik ve tahsis olunmak suretiyle" muhtelittir.

İncelenen istatistik ve salnâmelerde okulun öğrencileri içerisinde sadece bir gayrimüslim öğrencinin olduğu görülmüştür.[30] Nitekim özel ya da resmi okulların ilk kademesi olan ibtidâî kısmında gayrimüslim öğrenci alınmasına dair yasal bir engel bulunmamaktadır. Başlangıçta gayrimüslim öğrencilerin rüştiyeye alınmasında bir tereddüt yaşanmışsa da 6 Teşrîn-i sânî 1290 / 18 Kasım 1874 tarihli tezkire

---

24 *Hüdâvendigâr Vilayeti Salnâmesi,* 1319 /73.

25 *Hüdâvendigâr Vilayeti Salnâmesi,* 1320 /73.

26 "Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra 12 dereceli medrese sistemi kabul edilmiş ve medreseler kapatılana kadar bu sistem varlığını devam ettirmiştir. Son düzenleme ile medreseler aşağıdan yukarı doğru şu şekilde sıralanmıştır: İbtidâ-i Hâric, İbtidâ-i Dâhil, Hareket-i Hâric, Hareket-i Dâhil, Mûsılâ-i Sahn, Sahn-ı Semân, İbtidâ-i Altmışlı, Hareket-i Altmışlı, Mûsılâ-i Süleymâniye, Hâmise-i Süleymâniye, Süleymâniye, Dâru'l-Hadîs" Cihan Kılıç, "Osmanlı İlmiye Teşkilatında Müderrislerin Merâtibi (1245/1829 Tarihli Tarîk Defterine Göre)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 65 (Mayıs 2019), 266.

27 Devriye Mevliyeti: Daha önce Maraş, Bağdat, Bosna, Sofya, Belgrad, Antep, Kütahya, Konya, Filibe, Diyarbekir olarak on kadılık iken daha sonra Bağdat, Antep, Bosna, Erzurum, Maraş, Trablusgarp, Beyrut, Adana Van, Rusçuk, Sivas ve Çankırı kadılıkları olarak belirlenmiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı *Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 102.

28 Osmanlı Arşivi (BOA), *Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO),* No.12063, Gömlek No. 79715.

29 Osmanlı Arşivi (BOA), *Maârif Nezâret Mektûbi Kalemi (MF.MKT),* No.359, Gömlek No. 59.

30 *Salnâme-i Maârif-i Umûmiye*, 1316 / 691.

gereğince özel ya da resmi mekatib-i rüşdiyeye gayrimüslim öğrencilerin kabul edilmesi hükme bağlanmıştır.[31]

Şemsü'l-Mekâtip eğitim hayatına 1891 yılında üç sınıfla başlamıştır. 1894-1895 yılında kız ve erkek öğrenciler için ibtidâî ve rüşdî kısımlarının olduğu görülmektedir.[32] 1898-1903 yılları arasında da kız ve erkek öğrenciler için ibtidâî ve rüşdî kısımları devam etmiştir.[33] 1909-1910 yıllarında ibtidâî ve rüşdî derecesinde yatılı ve gündüzlü erkek öğrenciye 6 yıl ve gündüzlü kız öğrenciye 5 yıl eğitim vermektedir. 1913 yılında Şemsü'l-Mekâtîb, Müslim Özel Rüşdiye Mektebi'dir. İptidâi ve rüşdî derecesinde kız ve erkek öğrenciye gündüzlü ve yatılı olarak eğitim vermektedir.[34] R. 1334 / M. 1918 yılında okul ana sınıfı ve ibtidâî derecesinde yatılı ve gündüzlü, kız ve erkek öğrenciye eğitim vermektedir. Okulun eğitim süresi 6 yıldır.[35] 1924 yılında ana sınıfı ve ibtidâî derecesinde yatılı ve gündüzlü, kız ve erkek öğrenciye eğitim vermektedir. Okulun eğitim süresi 5 yıldır.[36] 1926-1927 yılına ait istatistiğe göre Şemsü'l-Mekâtip, Cumhuriyet dönemine devreden İstanbul'daki sayılı mekteplerden biridir. Bu istatistiğe göre derecesi orta olarak belirtilmiştir.[37] 1933 yılında kız ve erkek öğrenciler için gündüzlü ve yatılı kısımları bulunan okulun yuva, ilk ve orta kısımları bulunmaktadır.[38]

1894-1895 yılında mektebin ibtidâî ve rüşdîsine kayıtlı kız ve erkek öğrenci sayısı 340'tır.[39] 1898 yılında okulun 8 ücretli yatılı Müslüman öğrenci, 2 ücretsiz Müslüman öğrenci; gündüzlü 251 Müslüman, 1 gayrimüslim öğrenci olmak üzere toplamda 262 öğrencisi vardır.[40] 1899 yılında okulda ücretli yatılı 7 Müslüman öğrenci; 140 gündüzlü ücretli, 10 ücretsiz erkek öğrenci, 30 ücretli kız öğrenci, 5 ücretsiz kız öğrenci olmak üzere toplamda 192 öğrenci eğitim almaktadır.[41] 1900 yılında okulda yatılı 8 erkek öğrenci; gündüzlü ücretli 97, ücretsiz 18 Müslüman erkek öğrenci, 34 ücretli 6 ücretsiz kız öğrenci toplamda 163 öğrenci vardır.[42] 1909-1910 eğitim yılında okulun 11 yatılı erkek Müslüman, 202 gündüzlü erkek Müslüman, 1 gündüzlü erkek gayrimüslim ve 70 gündüzlü kız olmak üzere 284 öğrencisi bulunmaktadır. 2 öğrenci hastalıklarından 2 öğrenci vefat ettiklerinden, 2 öğrenci ihraç edildiklerinden ve 37 öğrenci farklı sebeplerden olmak üzere toplamda 44 öğrenci eğitimlerini bırakmışlardır. 238 öğrenci şehirli ve 10 öğrenci köylüdür. Okul 1913 yılında 163 erkek ve 74 kız olmak üzere 237 öğrenciye eğitim vermektedir.[43]

---

31 Nuri Güçtekin, *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri (1873-1922)*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 60.

32 *Maârif-i Umûmiye Nezâreti İstatistiği*, s. 21.

33 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye* 1316/ 690-691; *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye* 1317 /774; *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1318 / 846-847; *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1319/189; *Sâlnâme-i Maârif-i Umûmîye* 1321/ 190.

34 Güçtekin, *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri*, 162.

35 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî,* 4.

36 Güçtekin, *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri*, 162.

37 Songül Keçeci Kurt, *Osmanlı Devleti'nde Özel İslam Mektepleri*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 202.

38 *Milliyet*, 15 Ağustos (Salı) 1933,7.

39 *Maârif-i Umûmîye Nezâreti İstatistiği*, 21.

40 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1316 /690-691.

41 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1317/774.

42 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1318 /846-847.

43 *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri*, 163-164.

1.4. İdari Kadrosu

Okulun kuruluş tarihi olan 1891'den 1896 yılına kadar okulun müdürü aynı zamanda kurucusu da olan Mahmud Hamdi Efendi'dir Mahmud Hamdi Efendi'nin İşkodra Vilayeti Maârif Müdürü olarak atanmasından[44] sonra yerine 1897 yılında müdür vekili olarak Tahsin Efendi tayin edilmiş ancak çok kısa bir süre sonra onun yerine de yine müdür vekili olarak Muhasebe Kalemi kâtiplerinden Şerefeddin Bey atanmıştır.[45] 1899 tarihinde okulun müdürü Mahmud Hamdi Efendi olup Şerefeddin Bey ise müdür vekili olarak görev yapmıştır.[46] 1900 yılında okulun müdürü Mahmud Hamdi Efendi'dir.[47] 1901 yılına ait kayıtlardan okulun Hüseyin Bahri Bey'e devredilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Okul Müdürü de Hüseyin Bahri Bey'in kendisidir.[48] Bundan kısa bir süre sonra 1903 yılında okul Mahmud Fahreddin Efendi'ye devredilmiş olup müdürlük vazifesi de bu zatın uhdesindedir, müdür muavini ise Mahmud Bey'dir.[49]

1.5. Okutulan Dersler

1898-1903 yılları arasındaki salnâmelerden hareketle bu tarihler arasında okulda okutulan dersler ve okulun öğretmen kadrosu şu şekildedir:

1.5.1. H. 1316 / M. 1898 Yılında Şemsü'l-Mekâtip'te Okutulan Dersler ve Öğretmen Kadrosu[50]

Hesâb ve Usûl-i Defteri Muallimi: Fahri Bey

Kitâbet Muallimi: Ziver Bey

Coğrafya ve Hendese Muallimi: Abdi Bey

Arabî ve Fârisî ve Lisân-ı Osmânî Muallimi: Hafız Şemî Efendi

Kur'ân-ı Kerîm ve Tecvîd: Hafız Hüseyin Efendi

İbtidâiyye Muallimleri: İzzet Efendi ve Kamil Efendi

İhtiyât Sınıfı Muallimi: Osman Efendi

İhtiyât Sınıfı Muallim Muâvini: Mustafa Efendi

Fransızca Muallimi: Neşet Bey

---

44 Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezaret Mektubi Kalemi (MF. MKT),* No. 342, Gömlek No. 18.

45 Osmanlı Arşivi (BOA), *Maarif Nezaret Mektubi Kalemi (MF. MKT),* No.349, Gömlek No.16.

46 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1317/ 774; bu tarihte Mahmud Hamdi Efendi İşkodra İşkodra Vilayeti Maârif Müdürü'dür. Osmanlı Arşivi (BOA), *Maarif Nezaret Mektubi Kalemi (MF. MKT),* No. 451, Gömlek No. 17.

47 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1318, 846; bu yılda Mahmud Hamdi Efendi'nin İşkodra İşkodra Vilayeti Maârif Müdürlüğünden alındığı için okulun müdürlük görevini fiilen sürdürmüş olması muhtemeldir. Osmanlı Arşivi (BOA), *Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO),* No. 1607, Gömlek No. 120511; Mahmud Hamdi Efendi bir yıl kadar bu görevi devam ettirmiştir. Çünkü 1901'de Hüdâvendigâr Vilayeti Evkaf Muhasebeciliği vazifesini fiilen yürütmektedir. *Hüdâvendigâr Vilayeti Salnâmesi,* 1319/73.

48 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1319/189.

49 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1321/190.

50 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1316/690-691.

Resim ve Malumât-ı Nâfia ve İbtidâiyye Hesâb Muallimi: Necati Bey

İnâs Kısmı Muallimesi: Tûba Hanım

Muallim-i Sâniye: Münevver Hanım

1.5.2. H. 1317 / M. 1899 Yılında Şemsü'l-Mekâtip'te Okutulan Dersler ve Öğretmen Kadrosu[51]

Tarih Muallimi: Şerefeddin Bey (aynı zamanda müdür vekili)

Kur'ân-ı Kerîm ve Tecvîd Muallimi: Hafız Hüseyin Efendi

Arabî ve Fârisî ve Lisân-ı Osmânî Muallimi: Hafız Şemî Efendi

Fransızca Muallimi: Fahri Bey

Hesâb ve Usûl-i Defteri Muallimi: Fahri Bey

Coğrafya ve Hendese Muallimi: Abdi Bey

Kitâbet Muallimi: Ziver Bey

Resim ve Malumât-ı Nâfia ve İbtidâiyye Hesâb Muallimi: Necati Bey

İbtidâiyye Muallimleri: İzzet Efendi ve Kamil Efendi

İhtiyât Sınıfı Muallimi: Osman Efendi

Muallime-i Evvel: Hayriye Hanım

Muallime-i Sâniye: Fatma Hanım

1.5.3. H. 1318 / M. 1900 Yılında Şemsü'l-Mekâtip'te Okutulan Dersler ve Öğretmen Kadrosu[52]

Tarih ve Hüsn-i Hat Muallimi: Şerefeddin Bey

Kitâbet Muallimi: Ziver Bey

Fransızca Muallimi: Fahri Bey

Hesâb ve Usul-i Defteri Muallimi: Şevki Bey

Sarf-i Türkî Muallimi: Mahmud Bey (aynı zamanda okulda dâhiliye memuru)

Arabî ve Fârisî Muallimi: Şemî Efendi (aynı zamanda muâvin)

Fârisî Muallimi: İzzet Efendi (aynı zamanda okulda kâtip)

Kur'ân-ı Kerîm ve Ulûm-ı Diniyye Muallimi: Hüseyin Efendi

Hendese, Coğrafya ve Hesâb Muallimi: Tevfik Bey

Kavâid-i Osmanîye Muallimi: Nafiz Efendi

İbtidâiyye Muallimleri: Osman Efendi ve Kamil Efendi

Resim Muallimi: Mustafa Efendi

İnâs Kısmı Muallimesi: Hanife Hanım

---

51 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye,* 1317/ 774.

52 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1318/846-847.

1.5.4. H. 1319 / M. 1901 Yılı Şemsü'l-Mekâtip'te Okutulan Dersler ve Öğretmen Kadrosu[53]

Hendese Muallimi: Hüseyin Bahri Bey (aynı zamanda okulun müessisi ve müdürü)

Usûl-i Defteri Muallimi: Muhyiddin Bey

Rüşdi Kısmı Hesâb Muallimi: İsmail Bey

Târih ve Kitâbet Muallimi: Ali Kâmi Bey

Adâb-ı İslâmiye Muallimi: Mahmud Bey (aynı zamanda muâvin)

Fransızca Muallimi: Kemal Bey

Ders Nâzırı, Kur'ân-ı Kerîm, Ulûm-ı Diniyye, Fârisî ve Sarf-i Osmânî Muallimi: Mahmud Efendi

Târih-i Enbiyâ Muallimi: İsmail Efendi

Hüsn-i Hat Muallimi: Ziver Bey

Fransızca Muallimi: Celal Efendi

Arabî, Fârisî, Kavâid-i Osmânî ve İlm-i Ahlak Muallimi: Şemî Efendi

İbtidâi Kısmı Hesab Muallimi: Mustafa Fâik Bey

İmlâ Muallimi: Galip Bey

Fârisî Muallimi: Mahmud Bey

Kur'ân-ı Kerîm, Ulûmu'd-Dîniyye ve Tecvîd Muallimi: İzzet Efendi

İmlâ Muallimi: Kemal Bey

Hatt-ı Sülüs Muallimi: İsmail Efendi (aynı zamanda okulda kâtip)

İbtidâiyye Muallimleri: Kamil Efendi, Mustafa Efendi

İbtidâiyye Muallimi Hatt-ı Sülüs Muâvini: Refet Bey

Mubassırân:[54] Ali ve Nuri Efendiler

İnâs Kısmı Muallimleri: Mâcide, Hadîce ve Melek Hanımlar

Mubassıra: Nâzilî Hanım

1.5.5. H. 1321 / M. 1903 Yılında Şemsü'l-Mekâtip'te Okutulan Dersler ve Öğretmen Kadrosu[55]

Ulûm-ı Diniyye ve Kur'ân Muallimi: Mahmud Fahreddin Efendi (aynı zamanda okulun müessisi ve müdürü)

Sunûf-ı İbtidâiyye Adâb-ı İslâmiye Muallimi: Mahmud Bey

Ders Nâzırı ve Malumât-ı Nâfia Muallimi: Kemal Bey

Arabî, Farisî, Kavâid-i Osmânî ve Ahlak Muallimi: Şemî Efendi

---

53 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1319/ 189.
54 Mubassır: Mekteplerde düzeni sağlayan gözetici, bekçi.
55 *Salnâme-i Maârif-i Umûmîye*, 1321/190.

Hüsn-i Hat ve Kitâbet Muallimi: Ziver Bey

Fransızca Muallimi: Tahsin Bey

Coğrafya ve Hesâb Muallimi: Mehmed Ali Bey

İmlâ ve Lügat Muallimi: Galib Bey

Tarih ve Sunûf-ı İbtidâiyye Hesâb ve Sarf-ı Osmânî Muallimi: Tahsin Bey

Resim Muallimi: Neşet Efendi

İbtidâiyye Muallimleri: Kamil Efendi, Mustafa Efendi, Hakkı Efendi

Mubassırân: Ali ve Nuri Efendiler

İnâs Kısmı Muallimleri: Sıdıka ve Hayriye Hanımlar

Mubassıra: Nefîse Hanım

2. 28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî Zükûr ve İnâsa Mahsûs Nizamnâme-i Esâsiye Mülhak Muhtıra Sûreti

Şemsü'l-Mekâtib'in 28. ders yılına kayıt yaptıran yatılı ve gündüzlü erkek ve kız öğrencilere mahsus hazırlanmış aslî nizamnâmesine ilave kurallar içeren okula kayıt ve kabul şartlarını hatırlatma mahiyetinde bir kılavuz hazırlanmıştır. Bu çalışmada bu kılavuzun çevirisine yer verilmemiş olup kılavuzdan hareketle II. Meşrutiyet döneminde faaliyette bulunan özel Türk okullarından Şemsü'l-Mekâtip hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Şemsü'l-Mekâtip R. 1307 / M. 1891 yılında açıldığına göre okulun 28. ders yılı; *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî Zükûr ve İnâsa Mahsûs Nizamnâme-i Esâsiye Mülhak Muhtıra Suret*inde de belirtildiği üzere R. 1334 / M. 1918 yılına yani II. Meşrutiyet dönemi yıllarına tekabül etmektedir.[56]

Şemsü'l-Mekâtip yatılı ve gündüzlü eğitim yapan bir okuldur. Okul *muhtelit* yani karma eğitim vermektedir.[57]

Okulun 28. ders yılına ait Nizamnâme-i Esâsiye Mülhak Muhtıra'ının üzerinde "Beyoğlu, Tünel Başı Kumbaracı Yokuşunda Tercüman Çıkmazı"nda olduğu bilgisi yer almaktadır. Bu bilgiden hareketle okulun bu tarihte hâlâ Fındıklı'da olduğunu söylemek mümkündür.

2.1. Nizamnâme-i Esâsiye Mülhak Muhtıra (Kılavuz)'ya Göre Eğitim-Öğretimin Önemi[58]

---

56 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî*, 5.

57 "II. Meşrutiyet Döneminde de eskiden olduğu gibi ilköğretim dışında karma eğitim uygulaması söz konusu olmamıştır. 1913 yılında çıkarılan Mekatib-i İbtidaiye Kanun-ı Muvakkatı'nın 77. maddesine göre karma eğitim verilen ibtidaiyelerde kız çocuklar için mecburi tahsil süresi vilayet tedrisat-ı ibtidaiye meclisi tarafından belirlenecektir. Bu gibi okullarda kız çocukları on iki yaşına geldiği senenin imtihanlarını müteakib ve söz konusu sene son sınıfta bulunan sınıf geçemeyen kızlar nihayet on üç yaşına ulaştıkları senenin imtihanını müteakib karma eğitim görmelerinin uygun olmadığına nezaretçe karar verilmiştir." Ayşe Yanardağ, "Kadın Eğitiminden Muhtelit Eğitim", *Route Educational and Social Science Journal* 5/13 (December 2018), 155.

58 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî*, 9.

Kılavuzda "okul" un önemi üzerinde durulmakta, eğitimli olmanın maddî faydalarının yanında manevî faydalarına da vurgu yapılmaktadır. Kılavuza göre erkek ve kız öğrenciler okula devam etmenin yüksek hakiki manasını idrak etmelidir. Kılavuza göre okul yüce ve muazzam bir toplanma yeridir ve buraya devam edenler bilgili olurlar. Dünyada cahillikten kurtulurlar, bilimden anlarlar, maddî anlamda geleceklerini kazanırlar. Okula devam edenler refah ve saadet sahibi olurlar, para kazanırlar, rahat bir ömür geçirirler; okumuş, bilgili kimseler dünyada kimseye muhtaç olmazlar. Okulun başka bir faydası da öğrencilere mukaddes vatanını, padişahını, dinini, milletini korumayı öğretmesidir. Ayrıca öğrencilere mukaddes haklarını hiçbir zaman düşmanların *pây-ı mülevves*inde çiğnetmeyecek fedakarlığı ve kahramanlığı kazandırmasıdır.

Kılavuzda bir öğrencinin "kimseye muhtaç olmamak ve rahat yaşamak için" çalıştığı kadar; "dinini, ırzını, malını, vatanını, padişahını muhafaza etmeye ve bunları düşmandan korumak için de çalışmaya dinen ve ırken mecbur" olduğuna dikkat çekilmektedir. Burada din, vatan ve padişah gibi unsurların üzerinde durulması okulun dinî ve millî hassasiyeti ön planda tuttuğunu göstermektedir. Ayrıca kılavuzda yer alan "güzel memleketimizi tehlikesiz bir şekilde kurtaralım" ifadesi o tarihlerde henüz I. Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış olan Osmanlı Devleti vatandaşlarının kendilerini ciddi bir tehlike altında hissettiğini göstermektedir. Kılavuzda ayrıca her Müslüman Türk çocuğunun memleketini bu tehlikelerden koruma mecburiyeti olduğu özellikle belirtilmektedir.

Kılavuzda tembel ve gayretsiz öğrencilerin okulda ve toplumda yerlerinin olmadığı, bu kimselerin toplumda kimse tarafından sevilip sayılmayacağı da belirtilmektedir. Şemsü'l-Mekâtip eğitim amaçlarını bu şekilde özetledikten sonra bunlara ilaveten öğrencilerinin ileride ebeveyn olduklarında çocuklarını da bu amaçlar çerçevesinde yetiştirmesini dilemektedir.

2.2. Eğitim-Öğretim Kademeleri

Şemsü'l-Mekâtip; ana sınıfı ve ibtidâîden oluşmaktadır. Maârif Nezâreti tarafından 2 Mart 1331 / 15 Mart 1915 tarihinde yayımlanan Ana Mektebi Nizamnâmesi'nin 5. maddesine göre ana sınıflarına dört yaşından yedi yaşına kadarki kız ve erkek öğrenciler kabul edilmektedir.[59] Nizamnâmeye uygun olarak Şemsü'l-Mekâtip, ana sınıfına beş yaşından yedi yaşına kadarki erkek ve kız öğrencileri kabul etmektedir.[60]

23 Eylül 1329 / 6 Ekim 1913 tarihli Tedrîsât-ı İbtidâiyye Kanûn-ı Muvakkatı (İlköğretim Geçici Kanunu) ile o zamana kadar ayrı birer mektep olan ibtidâî ve rüşdîleri birleştirmiş, eğitim süresini de 6 yıl olarak belirlemiştir. Bu 6 yılın da her biri 2 yıl olacak şekilde *Devre-i ibtidâiye*, *Devre-i Vasatiye* ve *Devre-i Âliye* olmak üzere 3 devreye ayrılmıştır. Devre-i ibtidâiye, 7 ve 8 yaşındaki çocuklara; Devre-i Vasatiye, 9

---

59 23 Temmuz 1908'den önce bazı vilayetlerde özel ana okulları açılmış ise de resmî ana okullarının açılışı 1913 yılından sonra gerçekleşmiştir. Ana okulları ile ilgili ilk yasal düzenleme 23 Eylül 1329 / 6 Ekim 1913 tarihli "Tedrîsât-ı İbtidâiyye Kanûn-ı Muvakkatı" ile gerçekleşmiştir. Maârif Nezâreti. *Tedrîsât-ı İbtidâiyye Kanûn-ı Muvakkatı*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1329.) 2 Mart 1331 / 15 Mart 1915 tarihinde ise Ana Mektepleri Nizamnâmesi yayınlanmıştır. T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme* (İstanbul: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları), 309-310.

60 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî*, 4.

ve 10 yaşındaki çocuklara, Devre-i Âliye ise 11 ve 12 yaşındaki çocuklara mahsustur.[61] Şemsü'l-Mekâtib'in ibtidâi kısmının eğitim süresi bu kanuna uygun olarak altı yıl olup ibtidâî kısmına yedi yaşından on dört yaşına kadarki erkek ve kız öğrenciler alınmaktadır.[62]

2.3. Eğitim Dili

Şemsü'l-Mekâtib'in eğitim dili Türkçedir. Ancak Almanca ve Fransızcanın öğretimine oldukça önem verilmektedir.[63]

2.4. Yıllık Ders Süresi, Okulun Başlama Saati

Muhtıra'ya göre yıllık ders süresi dokuz aydır. Okulun açılış tarihi 1 Eylül'dür. Dersler *zevâlî*[64] saate göre sekiz buçukta başlamakta olup öğrenciler; yazın yedi buçukta, kışın sekiz buçukta okulda bulunmaktadırlar.[65]

2.5. Okula Kabul Şartları

"Aşı Nizâmnamesi'nin dördüncü maddesi hükmünce aşısız çocukların aşılanması ve yapılan aşıların diplomaya eklenerek devlet hizmetine ve mekteplere kabul edilmesi zorunluydu. Yapılan okul teftişlerinde aşısız ve aşısı tutmayan çocuklar tespit edilerek hemen aşıları yaptırılırdı"[66] Şemsü'l-Mekâtip de öğrencinin okula kabulünde öncelikle öğrencide bulaşıcı hastalığının kesinlikle bulunmamasını ve öğrencinin aşılarının yapıldığını gösterir *aşı şehâdetnâmesi*nin ibraz edilmesini şart koşmaktadır.[67]

Daha sonra sırasıyla öğrenciden *tezkire-i Osmaniye*si (kimlik belgesi) ile iyi hâl sahibi ve güzel ahlaklı olduğuna dair *alâmet-i makbule* yani iyi hâl kağıdı istenmekteydi.

Şemsü'l-Mekâtip, devlet okulundan gelen öğrencilerin sınıf kayıtlarında, öğrencinin *ilm ü haber* (tahsil derecesini göstermek gayesiyle öğrencinin geldiği okulu tarafından onaylanmış belge) getirmesini şart koşmakta buna göre öğrenciyi sınavsız sınıflara yerleştirmekteydi. Şemsü'l-Mekâtib'in kayıt şartlarından birisi de öğrencinin lisan konusundaki yeterliliği idi. Mektep, Türkçesi yeterli olmasına rağmen Almanca ve Fransızcaları yetersiz olan öğrencilere takviye özel ders vermek suretiyle seviyelerine uygun sınıflara yerleştirmekteydi Ancak kılavuzda bu özel derslerin ücretlerinin öğrencinin velisi tarafından ödeneceği belirtilmektedir. Genel bilgilerinin yeterli olmasına rağmen Türkçesi yetersiz olan öğrenciler ise özel derslerle Türkçedeki eksikliklerini tamamlayıncaya kadar sınıflara dahil olamamaktadırlar.[68]

2.6. Okul Ücreti[69]

Özel okullar bütün masraflarını kendileri karşıladığı için öğrenci velilerinden alınacak ücret oldukça önemlidir. Dolayısıyla ücretlerin ne kadar olacağı ve ne şekilde

---

61 *Tedrîsât-ı İbtidâiyye Kanûn-ı Muvakkatı*, 7.
62 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî*, 4.
63 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî*, 4.
64 Zevâlî Saat: Öğle vaktini esas alan alafranga saat.
65 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî*, 8.
66 Güçtekin, *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri*, 49.
67 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî* , 4.
68 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî*, 4-5.
69 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî*, 5-6.

ödeneceği ödenmediği takdirde ne gibi yaptırımların uygulanacağı gibi konular, kayıt sırasında istenen evraklardan hemen sonra zikredilmektedir.

Kılavuzda R. 1334 / M. 1918 yılı Eylül ayından itibaren gündüzlü ve yatılı erkek ve kız öğrencilerin eğitim-öğretim ücretleri şu şekilde belirlenmiştir. Şemsü'l-Mekâtip yatılı ve gündüzlü öğrencilerin ilk kaydı esnasında *kaydiye* (kayıt ücreti) adıyla yarım lira bir ücret talep etmektedir.

Gündüzlü öğrencilerin yıllık ders ücreti, ana sınıfı ve birinci sınıflar için beş lira; ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı sınıflar için altı liradır.

Yatılı öğrenciler ücret ödeme konusunda birinci, ikinci ve üçüncü olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır.

Birinci sınıf yatılı öğrencilerin yıllık ücreti altmış liradır. Bu gruptaki öğrenciler perşembe günü akşamı ile tatil günlerini ailelerinin yanında geçireceklerdir.

İkinci sınıf yatılı öğrencilerin yıllık ücreti seksen liradır. Bu grup öğrenciler sadece tatil günlerinde ailelerinin yanında olacaklardır.

Üçüncü sınıf yatılı öğrencilerin yıllık ücreti yüz on liradır. Bu gruptaki öğrenciler tatil günleri de dahil bütün zamanlarını okulda geçireceklerdir.

İkinci ve üçüncü sınıf yatılı öğrencilerin çamaşırları ve yataklarının temizlenmesi ve öğrencilerin *istihmâm*ları (yıkanma) okula aittir.

Gündüzlü erkek öğrencilerle yemek yiyen yatılı öğrencilerden yemek ücreti olarak senelik 24 lira ücret alınmaktadır.

Ücretlerin taksitli ödemeleri şu şekilde belirlenmiştir:

	Birinci Taksit	**İkinci Taksit**	**Üçüncü Taksit**
Beş Liralık	2	2	1
Altı Liralık	2	2	2
Yirmi Dört Liralık	8	8	8
Altmış Liralık	20	20	20
Seksen Liralık	30	30	20
Yüz On liralık	40	40	30

Okulun açılış tarihi olan 1 Eylül'den önce kayıt yaptırmak isteyen veliler, kayıt yaptırdıkları tarihten itibaren ilk taksidi öderler. Taksitler arasında kaydolan yatılı ve gündüzlü öğrenciler kaydoldukları ayın tamamını ödemek zorundadır. Yatılı ve gündüzlü talebeler her ne sebeple olursa olsun okulu bıraktıklarında ödedikleri taksitler iade edilmez.

Okul ücretini zamanında ödemede tembellik eden, ödemeyi geciktiren ailelere okulun kesin uygulamaları olup önce veliye ücreti ödemesi için bir ihtarnâme gönderilmekte bir hafta içinde ödeme yapılmadığı takdirde ise öğrencinin okulla ilişiği kesilmektedir.

Yatılı öğrencilerin tedavi ücreti okula, ilaç paraları ise veliye aittir.

Öğrencilerin kırtasiye malzemeleri ve gündüzlü öğrencilerin yakacak ücreti, yıllık ödemeye dahil değildir.

Gerek yatılı gerek gündüzlü öğrencilere iki veya üç kardeş olmaları durumunda yıllık ücrette uygun oranda indirim yapılmaktadır.

2.7. Velilerin ilgilenmesi gereken Öğrenciye Dair Bazı Hususlar[70]

a) Öğrencilerin okuldan izinsiz çıkması kesinlikle yasaktır. Mazeretleri bulunan öğrenciler, durumlarını o günün nöbetçi öğretmenine bildirerek mazeretlerini idareye iletmeli ve izin almalıdırlar.

b) Okuldan izinsiz giden yani firar eden ve okulda bulunmadığı süreler için velisinden izin kâğıdı getirmeyenler ağır bir muameleye maruz kalacaklar netice olarak okuldan kovulacaklardır.

c) Okulda öğrenciler aralarında samimi, dostane ve kardeşçe bir ilişki bulunmalı ve öğrenciler birbirine saygıda kusur etmemelidir. Öğrenciler birbirlerine "efendi" ve "hanım" diye hitap etmelidirler.

d) Öğrenciler okula zamanında gelmelidir. Derslere *zevalî* sekiz buçukta başlanacağından öğrenciler; yazın yedi buçukta, kışın sekiz buçukta okulda olacaklardır. Ders esnasında gelen öğrenciler o gün okula kabul edilmezler.

e) Öğrencilerden biri çok önemli bir sebepten dolayı okula gelemediğinde, mazeretini bildiren bir tezkire getirmeli veya velisi okula gelip çocuğunun mazeretini bildirmelidir.

f) Maddî ve manevî bakımdan zararlı olan tütünün öğrenciler tarafından kullanılması kesinlikle yasaktır. Gerek mektep içinde gerek mektep dışında kullananlar tespit edildiğinde öncelikle şiddetli bir şekilde uyarılacak, tekrarında o öğrencinin okulla alakası kesilecektir. Ayrıca öğrencinin tütün içmesine aracı olana da aynı ceza uygulanacaktır.

g) Sağlık, temizlikle mümkün olduğundan her öğrenci haftada en az bir kez çamaşırlarını değiştirmek, tırnaklarını kesmek, on beş günde bir kez *üç numaralı makine* ile saçlarını kestirmek ve banyo yapmak zorunda olup yoklama sırasında aksi görüldüğünde öğrenci, evine gönderilecektir.

h) Öğrenciler her gün başını, yüzünü ellerini, kulaklarını ve ayaklarını, yıkamak zorunda olduğu gibi okula düzgün ve temiz bir kıyafetle gelmeye ve ayakkabılarının boyalı olmasına özen göstermelidir.

2.8. Yatılı ve Gündüzlü Öğrencilerin Kayıttan Sonra Tedârike Mecbur Oldukları Elbise ve Diğer Malzemeler[71]

Her öğrencinin biri kışlık diğeri yazlık olmak üzere okul numunesine uygun iki kat elbisesi olmalıdır.

Her öğrencinin *terbiye-i bedeniye* (beden eğitimi) için kısa kollu, beyaz, yakasız bir gömlek; bir de koyu lacivert *şayak*[72] bir pantolonu olmalıdır. Pantolon, diz

---

70 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî*, 8-9.

71 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî*, 4-5.

72 Şayak: Bir tür yünlü kumaş.

kapağının iki parmak yukarısına kadar vücudu sıkmayacak kadar geniş olmalıdır. Ayrıca beli sıkmak için bir toka bulunmayacak fakat iki ince şerit bulunacaktır.

Her kız öğrencinin okul numunesine uygun uzun kollu bir önlük, beyaz bir yaka, bir başlık, siyah uzun konçlu bir çift çorap, beyaz bir çift eldiven tedarik etmesi zorunlu olup imkânları müsait olduğunda okulun numune kıyafetine uygun bir kat elbise yaptırmaları istenmektedir.

Yatılı öğrencilerin, bütün eşyalarına numaralarını veya isimlerini işletmeleri gerekmektedir.

2.9. Sadece Yatılı Öğrencilerin Kayıttan Sonra Tedarikine Mecbur oldukları Elbise ve Diğer Malzemeler[73]

Adet	**Malzemeler**
6	Patiskadan yapılmış beyaz *don* (kısa pantolon giyenlerin don boyu, diz kapağının dört parmak yukarısına kadar olacaktır)
3	Okul dışında giyinmek için göğsü yumuşak kolalı gömlek
3	Okul içinde giyinmek için *mintan*[74]
3	Kolları dirseğe kadar uzanan yün *fanila*[75] yahut *iç gömlek*[76]
3	Kolları dirseğe kadar uzanan *tire*[77] fanila yahut iç gömlek
2	Orta boy yüz havlusu
2 kat	Elbise (biri mektep içinde diğeri mektep dışında giymek üzere)
2 çift	Ayakkabı (biri mektep içinde diğeri mektep dışında giymek üzere)
1 çift	Arkalı, kısa ökçeli terlik
2	Gecelik entari
1	Hırka
1	Hamam takımı
2	Biri kir için diğeri sabunlanmak için hamam kesesi
2	Orta boy ayak havlusu
6	Mendil
1	Pantolon askısı
6 çift	Üçü yün, üçü tire çorap
1	Cep çakısı

73 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî*, 11-13.
74 Mintan: Yakasız, uzun kollu erkek gömleği.
75 Fanila: Genellikle ince pamuktan dokunmuş vücudun üst kısmına giyilen iç çamaşırı.
76 İç gömlek: Üst içlik.
77 Tire: Pamuk ipliğinden yapılmış kumaş.

3	Boyun bağı
1	Kışlık palto
1	Tuvalet Kutusu: İçinde 1 beyaz diş fırçası, 1 beyaz saç tarağı,1 beyaz saç fırçası, 1 elbise fırçası, 1 tırnak makası (hanımlar için bunlara ilaveten bir sık tarak) bulunacak
1	Dikiş Kesesi: İçinde makas, iğne, toplu iğne, beyaz ve siyah iplik, *potin*[78] bağı, çeşitli düğmeler bulunacak
1	Kundura Kutusu: İçinde boyamak için 1 adet fırça, 1 adet parlatma fırçası, 1 adet çamur silmek için fırça, 1 adet cila fırçası, kundura boyası ve cila bulunacak
2	40 santim genişliğinde 60 santim yüksekliğinde kalın bezden yapılmış ağzı büzmeli, kirli çamaşır torbası
1	Eşyanın tamamını alacak bavul

Yatak Takımına Ait Eşyalar[79]

Adet	**Malzemeler**
1	Okulun karyolaları dolduğu takdirde, öğrencinin alması gereken karyola mümkün mertebe küçük boyda olacaktır
1	Minder veya somya
1	Şilte
2	Yastık
1	Yorgan
1	Battaniye
1	Beyaz örtü, *pike*[80] yahut pamuk
3	Yatak çarşafı
3	Yorgan çarşafı
3	Yastık kılıfı
3	Yastık örtüsü

78 Potin: Koncu incik kemiğinin üstüne kadar çıkan, yan tarafından düğmelerle veya ön tarafından potin bağı ile kapanan bir ayakkabı çeşidi.

79 *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî*, 14.

80 Üzerinde kabartma desenler meydana gelecek şekilde dokunmuş pamuklu kumaş.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde resmi eğitim kurumlarının eğitimdeki yenileşme hareketine çeşitli sebeplerden dolayı ayak uyduramayışı özel Türk okullarının kurulmasındaki en büyük etkenlerdendir.

II. Meşrutiyet döneminde çok sayıda özel Türk okulu açılmıştır. Bu okullar Türk eğitim ve kültürüne en az resmi okullar kadar hizmet etmişlerdir. Bu dönemde eğitim faaliyetine devam eden Türk okullarından birisi de Şemsü'l-Mekâtip'tir.

1891-1940 yılları arasında eğitim yapan Şemsü'l-Mekâtip, 1800'lü yıllarda açılan özel Türk okullarının en uzun ömürlü olanlarından biridir.

Kayıt Kılavuzundaki bilgilerden okulun ilkeli, sistemli, disiplinli ve düzenli bir okul olduğu anlaşılmaktadır.

Okulun eğitim-öğretime bakışını ve amaçlarını ifade eden kılavuzdaki cümlelerden okulun eğitim-öğretimin maddi faydalarının yanı sıra eğitimin dinî ve millî değerler kazandırmadaki önemini de ön planda tuttuğu görülmektedir.

Kılavuzda belirtilen gerek eğitim-öğretimle ilgili gerekse okulun idari iş ve işlemleri (yıllık eğitim süresi, ders saatinin başlaması, yatılı öğrencilerin yanında bulundurması gereken malzemeler vb.) gibi uygulamaların bir kısmının günümüzde de aynı veya benzer şekilde devam ettiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

BOA, Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO).* No. 12063, Gömlek No. 79715.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Maarif Nezaret Mektubi Kalemi (MF. MKT)*. No.342, Gömlek No. 18.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Maarif Nezaret Mektubi Kalemi (MF. MKT).* No. 359, Gömlek No. 59.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Maarif Nezaret Mektubi Kalemi (MF. MKT)*. No. 349, Gömlek No. 16.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Maarif Nezaret Mektubi Kalemi (MF. MKT)*. No. 451, Gömlek No. 17.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO)*. No. 1607, Gömlek No. 120511.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Tedrisat-ı İbtidâiyye Kalemi (MF. İBT)* .No.481, Gömlek No. 36.

II. Salnâmeler

Hüdâvendigâr Vilayeti Salnâme-i Resmîsi, Bursa: Matbaa-i Vilayet, 1318.

Hüdâvendigâr Vilayeti Salnâme-i Resmîsi, Bursa: Matbaa-i Vilayet, 1319.

Hüdâvendigâr Vilayeti Salnâme-i Resmîsi, Bursa: Matbaa-i Vilayet, 1320.

Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmîye, Darü'l-Hilâfetü'l-Aliyye: Matbaa-i Âmire, 1316.

Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmîye, Darü'l-Hilâfetü'l-Aliyye: Matbaa-i Âmire, 1317.

Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmîye, Darü'l-Hilâfetü'l-Aliyye: Matbaa-i Âmire, 1318.

Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmîye, Darü'l-Hilâfetü'l-Aliyye: Matbaa-i Âmire, 1319.

Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmîye, Darü'l-Hilâfetü'l-Aliyye: Asr Matbaası, 1321.

III. Diğer Kaynaklar

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayınları, 6. Baskı, 1997.

Ergin, Osman. *Türkiye Maarif Tarihi*. 3-4 Cilt. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.

Güçtekin, Nuri. "İstanbul'daki Türk Özel Okulları ve Eğitim Felsefeleri (1873-1922)" *I. Eğitim Kongresi 28-30 Kasım 2014.* ed. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü. 274-281. Ankara: Azim Matbaacılık. t.y.

Güçtekin, Nuri. *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri (1873-1922)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Gümüş, Musa. "Anayasal Meşrûtî Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi". *Bilig* 47 (Güz 2008), 215-240.

KE, Kanûn-i Esâsî, *Düstur* (7 Zilhicce 1293/23 Aralık 1876), I/4.

Keçeci Kurt, Songül. *Osmanlı Devleti'nde Özel İslam Mektepleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Kılıç, Cihan. "Osmanlı İlmiye Teşkilatında Müderrislerin Merâtibi (1245/1829 Tarihli Tarîk Defterine Göre)". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 65 (Mayıs 2019), 265-287.

Maârif Nezareti. *Maârif-i Umûmiye Nezâret-i Celîlesi İdaresinde Bulunan Mekâtib-i İbtidâîye, Rüşdiye, İdâdîye, Aliyye ile Mekâtib-i Husûsiye ve Ecnebiyenin ve Dersaadette Tahriri İcra Kılınan ve Taşrada Mevcud Bulunan Kütüphanelerin İstatistiki (1310-1311 / 1894-1895) Sene-i Dersiyye-i Maliyesine Mahsustur*. Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, t.y.

Maârif Nezareti. *Tedrîsât-ı İbtidâiyye Kanûn-ı Muvakkatı*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1329.

MH, Mekâtib-i Husûsiye, *Düstur* (9 Zilhicce 1279 / 28 Mayıs 1863), 1/2.

Şemsü'l-Mekâtib. *28. Sene-i Dersiyesine Dâhil Olan Leylî ve Nehârî Zükûr ve İnâsa Mahsûs Nizamnâme-i Esâsiye Mülhak Muhtıra Suretidir.* Beyoğlu: Simon Uçanyan Matbaası, t.y.

Şimşek, Hüseyin. "Osmanlı Devletinde Özel Okullar ve İlk Türk Özel Okulunun Tarihçesine Dair Yeni Bilgiler". *Bilig* 68 (Kış 2014), 209-230.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*. İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2014.

Uygun, Selçuk. "Türkiye'de Dünden Bugüne Özel Okullara Bir Bakış (Gelişim ve Etkileri)". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 36/1-2 (2003), 108-120.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 3. Baskı, 1988.

Yanardağ, Ayşe. "Kadın Eğitiminden Muhtelit Eğitim". *Route Educational and Social Science Journal* 5/13, (December 2018), 146-166.

Yılmazlar, Hakan. *Türkiye'de Özel Okulların Gelişimi (1923–1950)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.